

1911. SZEPTEMBER 1.

ERDÉSZETI LAPOK

AZ ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET

L. ÉVF.

KÖZLÖNYE

17. FÜZET.

KIADJA: AZ ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET

Szerkeszti:

BUND KÁROLY

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én. ☉ Előfizetési díj egy évre 16 korona.

Az Orsz. Erd. Egyes. oly alapító tagjai, kik legalább 300 kor. alapítványt tettek, valamint a rendes tagok is 16 kor. évi tagsági díj fejében ingyen kapják. Azok az alapító tagok, kik 300 koronánál kevesebbet alapítottak, 6 kor. kedvezményes ártért járathatják.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapesten, Lipótváros, Alkotmány-utca 6. sz. II. em.

A lap irányával nem ellenkező hirdetések mérsékelt díjért közöltnének.

(Telefon: 37-22.)

A sztereofotogrammetria gyakorlata és ennek segítőeszközei.

Irta: *bágyoni Szabó Endre*, tanársegéd a m. kir. bány. és erd. főiskolán.

II. Rész.

A sztereokomparatorikus mérés gyakorlata.

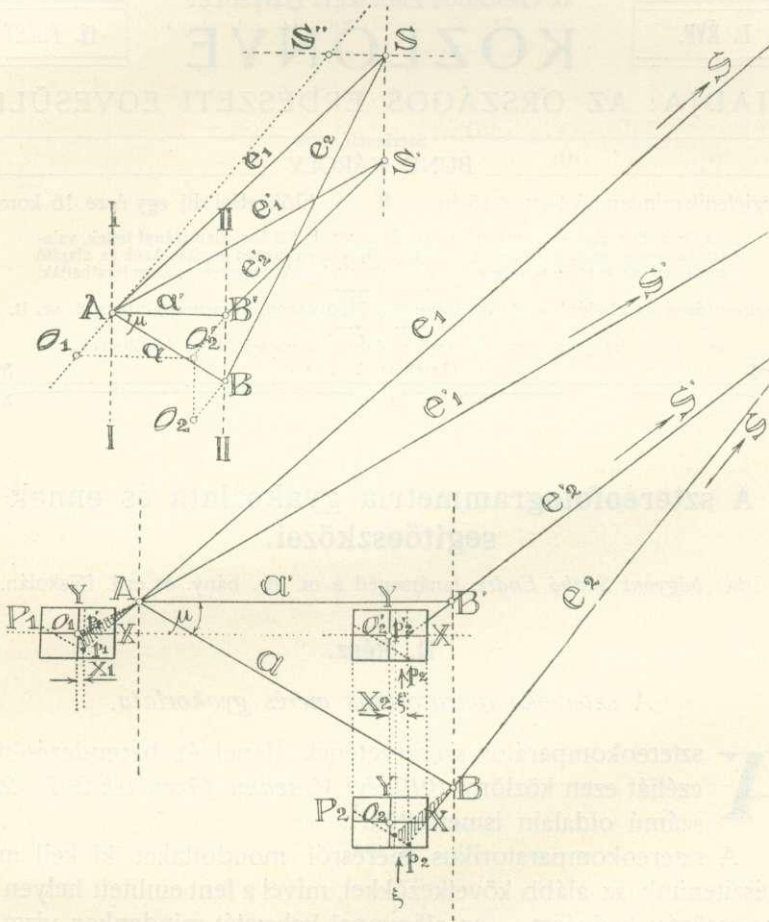
A sztereokomparátor szerkezetének alapelvét, berendezésének célját ezen közlöny 1910. évi V. számú füzetének 207—214. számú oldalain ismertettük.

A sztereokomparatorikus mérésről mondottakat ki kell még egészítenünk az alább következőkkel, mivel a fent említett helyen — egyszerűség kedvéért — az alapvonal helyzetét mindenkor vízszintesen tételeztük fel. Már pedig ez a feltétel különösen nehezen járható terepen vajmi ritkán valósítható meg. Ez oknál fogva kiterjeszkedünk e helyen a sztereokomparatorikus mérés ama törvényszerűségeire is, melyek arra az esetre vonatkoznak, amikor az alapvonal a vízszintessel iránykülönbséget képez.

Legyen a alapvonalunknak a vízszintessel képezett irány-

különbsége $= \mu$ (l. 1. rajzunkat), melyet fototheodolitunk magassági köréről kívánt pontossággal leolvastunk.

A és B jelentse fotografáló-objektívünk ama helyét, melyet

1. rajz. Az összrendező-tengelykereszt átfarmálása.

az a baloldali (I) és a jobboldali (II) alapvonalvégpontban elfoglalt akkor, amikor lemezeinket exponáltuk. Az O_1A , illetve az O_2B irány a fotografálókamra optikai tengelyének irányával azonos, melyek az exponálás időtartamaiban merőlegesek az a alap-

vonatra és egyuttal egymással párhuzamosak;¹⁾ O_1A , illetve O_2B hossza pedig egyenlő a fotografáló-objektív gyújtóponttávolságával: f -fel. Továbbá P_1 és P_2 alatt értjük a jelen esetben azokat a fotografálólemezeket, melyek a felvételkor párhuzamosak az a alapvonallal és merőlegesen állanak az O_1A , illetve az O_2B optikai tengelyre. Ezeken a képeken a vízszintes O_1X -szel, illetve O_2X -szel, a függőleges irány O_1Y -nal, O_2Y -nal van feltüntetve. Ezen utóbb említett irányok fekvése — mint azt 1. számú rajzunkon is láthatjuk — függetlenek az alapvonal végpontjainak magasságbeli különbségétől. Végül az S pont legyen a bemérendő mezei pont helye a térben, melynek az A felállástól mért távolságát e_1 -nek, illetve a B jobboldali felállástól mért távolságát e_2 -nek neveztük el. S térbeli pontunk képeit a baloldali lemezen p_1 -ben, a jobboldali (P_2) lemezen p_2 -ben találjuk meg.

Már most abból a célból, hogy sztereokomparatorikus távolság- és magasságmérésünket a felállások (A és B) magasságbeli különbségétől teljesen függetlenné tehesük: dr. *Pulfrich* szerint a következő módon kell eljárunk.²⁾

Vetítsük le S pontunkat S' -be, azaz az O_1A és O_1X irány adta vízszintes fekvésű síkba és képzeljük az A és B pontokon is átfektetve egy-egy egyenest oly módon, hogy ezek az O_1A és O_1X , illetve az O_2B , O_2X egyenesek meghatározza és egymásközt párhuzamos síkokra merőlegesen álljanak.

Ezek az egyenesek 1. számú rajzunkon $I—I$, $II—II$, $S—S'$ -vel vannak megnevezve, amelyeknek képei a P_1, P_2 képeken is fellelhetők. Jelesen $I—I$ képe O_1Y -al, $II—II$ képe O_2Y -al azonos, $S—S'$ képe pedig átmegy a p_1 , illetve a p_2 ponton, ahol ezek O_1Y -al, illetve O_2Y irányával párhuzamosak, minélfogva ezeknek az OY irányoktól mért távolságai: x_1 és x_2 állandó.

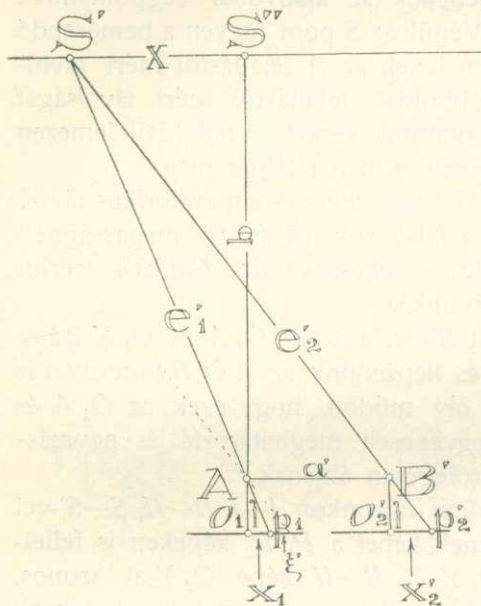
A mondottaknak megfelelőleg és mivel $S—S'$ képe O_2Y -nal párhuzamos, ennélfogva a P_2 képet a sztereokomparátorban önmagával párhuzamosan fölfelé eltolhatjuk anélkül, hogy x_1, x_2 , illetve ezek különbsége $x_1 - x_2 = \xi$ értéke megváltoznék.

¹⁾ Lásd: *Erdészeti Lapok* 1910. év, V. sz. füzet 198. o., evvel vesd össze az I. részben a fototheodolit felállításáról mondottakat.

²⁾ Dr. *Pulfrich* C.: „Neue stereoskopische Methoden u. Apparate“ (1903—1909) Berlin, megjelent J. Springernél.

Ezért, ha P_2 -öt az említett irányban és módon addig toljuk fölfelé, míg annak O_2X iránya a baloldali O_1X iránynyal egybe nem vág, akkor ezáltal lehetőségessé vált arra a normális helyzetre visszatérni, melyet az alapvonal vízszintes fekvése jellemez. A lemezekről, azoknak $O_1X, O_2'X$ jelölte helyzetében, $p_1 - p_2 = \xi$ helyett a $p_1' - p_2' = \xi'$ parallaxist mérhetjük csak le, mely utóbbi azonban a fentiek értelmében az eredeti ξ -vel azonos.

Hasonlóképpen: a terep magasságbeli különbségeit keresvén,

2. rajz. $f : b = x_1 : X$.

S pontot vetítsük le abba a síkba, melynek iránya az O_1A, O_1Y , illetve az ezzel párhuzamos O_2B, O_2Y irányok által van megadva és amely sík egyuttal áthalad az A ponton is. Eredményül nyervén ebben a síkban S'' -öt (lásd 2. rajzunkat), az előbbieken vázolt eljárás ismétlődik avval a különbséggel, hogy most a lemezek a sztereokomparátorban 90° -kal el vannak fordítva és így az O_2X irány helyett a jelen esetben az O_2Y -t toljuk el önmagával párhuzamosan addig, míg az O_1Y irányával egybeesik.

Hogy a fentiekben vázolt átalakítások törvényszerűségei még szembeutőbbé váljanak: *Koppe C.* tanár „Photogrammetrie“-ja szerint felülnézetben vegyük szemügyre az 1. rajzunkon feltüntetett szerkesztést (l. 2. rajzunkat).

Itt először is az tűnik szemünkbe, hogy az S pontnak mindkét: S' és S'' projekciója is egyetlen egy síkban, jelesen abban a síkban fekszik, mely S -en áthaladva párhuzamos P_1 és P_2 közös síkjával, illetve az a alapvonalal és amely sík tehát arról nevezetes, hogy annak minden egyes pontja egyenlő b távolságra fekszik az $A - B'$ adta iránytól.

Ennek a síknak felismerése rendkívül fontos — mint azt az alábbiakban ott, ahol a térképelésről foglunk szólni, ismételten látni fogjuk — mivel ebben a síkban fekvő pontok mindegyikének ξ , illetve ξ' parallaxisa ugyanaz, minélfogva ezt a síkot az S ponton áthaladó *parallaxis-síknak* nevezhetjük.

A mondottakat *Koppe* a következő módon bizonyítja: Hogy mivel (lásd 1. rajzunkat, ahol a $p_1 p_2 B \Delta$ és a $p_1 O_1 A \Delta$ sraffozással van külön feltüntetve):

$$p_1 p_2 B \Delta \sim A B S \Delta$$

és

$$p_1 O_1 A \Delta \sim A S S' \Delta,$$

ezáért

$$\xi : a = p_1 A : e_1 = f : b;$$

és mivel per analogiam:

$$p'_1 p'_2 B' \Delta \sim A B' S' \Delta$$

és

$$p'_1 O_1 A \Delta \sim A S' S' \Delta,$$

ez okon

$$\xi' : a' = p'_1 A : e'_1 = f : b;$$

ezekből

$$b = \frac{f}{\xi} a = \frac{f}{\xi'} a' = \frac{f}{\xi''} a'' \quad \dots \quad (I.)$$

Azaz szavakban kifejezve: az alapvonaltól mért legrövidebb távolságnak: b -nek értéke teljesen függetlenné van téve az alapvonalnak a vízszintessel bezárt iránykülönbségétől és teljesen független attól is, hogy a kérdéses S pont parallaxis-síkjának melyik pontjában fekszik.

Ha tehát térképelni akarunk (lásd 3. rajzunkat), akkor a baloldali A pontot b , X , Y összrendező-tengelykeresztünk kezdő-pontjául, az $O_1 x$ irányt X tengelyül és az $O_1 y$ irányt Y tengelyül, végül az $O_1 x$ -re és $O_1 Y$ -ra merőleges $f = O_1 A$ irányt b tengelyül választhatjuk, miután S pontunknak kérdéses térbeli összrendezői közül: b (I.) alatti egyenlőségünkben már adva van; X és Y összrendezőik pedig a baloldali P_1 kép x_1 , y_1 ordinátáiból önként adódnak a következő módon, hogy mivel (lásd 2. rajzunkat)

$$X: x_1 = b:f, \text{ illetve } Y: y_1 = b:f,$$

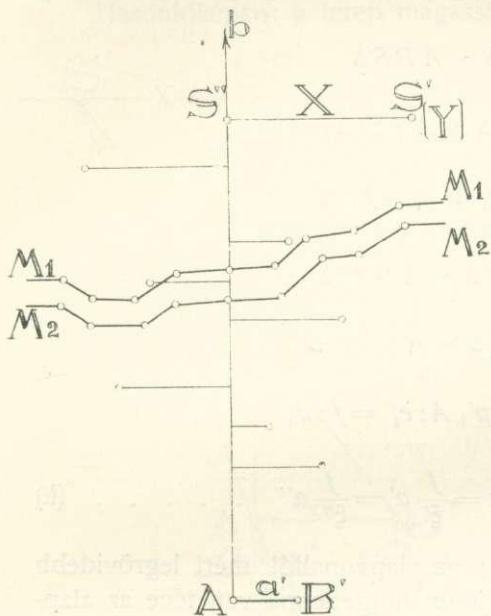
ennélfogva
$$X = \frac{x_1}{f} \cdot b \dots \dots \dots (II.)$$

és
$$Y = \frac{y_1}{f} \cdot b \dots \dots \dots (III.)$$

vagy még általánosabban:

$$\left. \begin{matrix} X = x_1 \\ Y = y_1 \\ b = f \end{matrix} \right\} \times \frac{a'}{\xi'}$$

illetve $\times \frac{a''}{\xi''} \dots (IV.)$

3. rajz. Összrendező-tengelykereszt.

Legutóbbi(IV.)egyenlőségünk megadásával kitűzött feladatunk is teljesen megoldottá vált. Mert egyrészt X, Y és b értékeiből S -nek az A , illetve a B felállásoktól mért e_1 , illetve e_2 távolságai grafikus uton, vagy számítás segítségével közvetlenül meghatározhatók.

Másrészt: a mondott módon meghatározván és kijelölvén például először mindazon tereppontok helyét a térképen, melyeknek képei

a baloldali kép (P_1) $O_1 X$ vízszintesébe estek, a nyert pontok geometriai helyeinek összekötése a térképen eredményül az M_1 polygont adja (lásd 3. rajzunkat), azaz a térképnek azt a rétegvonalát, melynek minden egyes pontja A felállásunk magasságával egyenlő magasságban fekszik. Hasonló módon nyerem a jobboldali kép $O_2 X$ vízszintesének pontjaiból az M_2 rétegvonalat, mely viszont B álláspontunkkal fekszik egy magasságban.

Végül, mivel semmi sem állja útját annak, hogy az $O_1 X$, illetve az $O_2 X$ iránynyal párhuzamosan annyi egyenest jelezjek ki a P_1 , illetve a P_2 képen, amennyi feladatunk megoldásához

elégséges, ennél fogva meg van a lehetősége annak, hogy a rétegvonalak számát és illetve ezek magasságbeli különbségét czél-szerűen megválaszthatjuk.

A legutóbbiakban jelzett eljárás ellenőrzéseül szolgálhat az is, hogy a parallaxis (ξ) értékét is megfelelően változtathatjuk, azaz a térbeli pontokat távolságuk szerint is tetszőlegesen csoportosíthatjuk. Avagy per analogiam: az $O_1 Y$, illetve az $O_2 Y$ iránynyal vevén fel párhuzamosakat a P_1 , illetve a P_2 képen, ezek a párhuzamosak a b tengelytől egyenlő X távolságban fekvő pontjainkat foglalják külön össze.

A rétegvonalak szerkesztését és ennek most említett ellenőrzését *Laussedat* ezredes¹⁾ szerint egyszerű és egyöntetű eljárássá foglalhatjuk össze, hogyha a pontokat a térképen a tetszőlegesen választott (b) távolságok, a képeken pedig a különféle (M) magasságok szerint csoportosítjuk és e csoportosítást követőleg mérjük be őket külön-külön.

Például (lásd 4. rajzunkat) legyen térképünkön M_1 az az egyenlő magasságu rétegvonal, mely a P_1 kép $O_1 X$ vízszintesének, M_2 a P_2 kép vízszintesének megfelel. Továbbá ΔM -mel jelöljük általánosan azt a magasságbeli különbséget, melyben térképünk két egymást követő rétegvonala egymástól kell hogy különbözzék. (ΔM lehet 5, 10, 25, 50 méter.) Végül M_1 , illetve A tengerszintfeletti magasságának feleljen meg: ΔM -nek n egész számú többszöröse, azaz a baloldali P_1 kép O_1 középpontjának tengerszintfeletti magassága: $y = M_1$ identikus legyen $n \Delta M$ -mel.

Már most, hogy P_1 lemezünkön annak a párhuzamosnak a helyét fellelhessük, melyben az M_1 térbeli rétegvonaltól $l + \Delta M$ -nyi távolságban fekvő mezei pontok képei fekszenek, III. alatt idézett egyenlőségünkéből kell kiindulnunk. Ebből nevezetesen rendezés után nyerjük, hogy mivel

$$Y = \frac{y_i}{f} \cdot b, \text{ azaz } n \cdot \Delta M = \frac{y_i}{f} \cdot b,$$

ebből

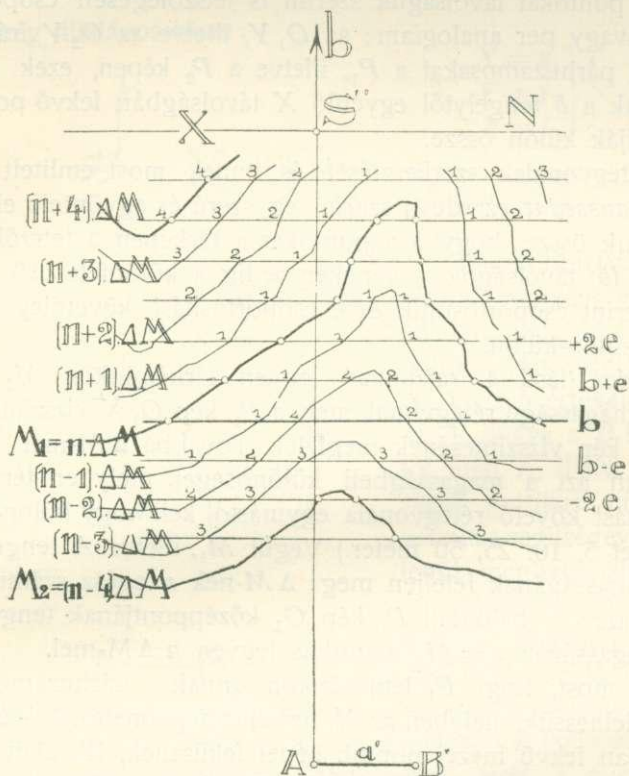
$$y_i = n \Delta M \cdot \frac{f}{b},$$

¹⁾ *Laussedat*: „De l'emploi de stéréoscope en topographie et en astronomie”, felolvasta az „Académie des Sciences”-ben 1903 január 5-én; megjelent: *Compt. rend.* 136. kötet, 22. oldal, 1903. év.

ennélfogva a kérdéses párhuzamos ordinátája (y_1) a P_1 képen egyenlő:

$$y_1 = \frac{n \cdot \Delta M + 1 \Delta M}{b} \times f = \frac{(n+1) \Delta M}{b} \cdot f$$

méretegységgel az $O_1 X$ vízszintestől fölfelé számítva.

4. rajz. Rétegvonalak szerkesztése ellenőrzéssel.

Az O_2 -nél ΔM -nyivel mélyebben fekvő rétegvonal ordinátája természetesen nem lehet más, mint:

$$y_2 = \frac{n \Delta M - 1 \cdot \Delta M}{b} \cdot f = \frac{(n-1) \Delta M}{b} \cdot f$$

Legutóbbi két egyenlőségünk egyesített általános alakja lesz tehát:

$$Y_i = \frac{n \cdot \Delta M \pm i \cdot \Delta M}{b} \cdot f = \frac{(n \pm i) \cdot \Delta M}{b} \cdot f, \quad \dots \quad (V)$$

ahol: $i = 1, 2, 3, \dots, n$;
 $f =$ a fotografáló objektív nyújtóponttávolsága,
 $b =$ tetszőlegesen választandó távolság az alapvonalról
számítva.

A térképen pedig a bemérendő pontok csoportosítását megadják nekünk a párhuzamos parallaxis-síkok (l. 4. rajzunkat), melyeknek nyomai merőlegesek az $A - b$ tengelyre és amelyeknek egymástóli távolsága: $\delta b = e$, ez utóbbi a tetszőlegesen választandó távolságkülönbség térképértékével azonos.

Ezután nincs más teendőnk; mint a terep karakterisztikus pontjait a sztereokomparátor mérőjegyével sorra egybevágatni, azok parallaxisát: $x_1 - x_2 = \xi$ -t és összrendezőit: x_1 és y_1 -t leolvasni. És amikor a térbeli X, Y, b összrendezők — ismert — kiszámítása után a pontokat (megfelelő mértékben) a térképen már kijelöltük, akkor *ellenőrzésül* szolgálhat az a kettős törvényszerűség, hogy amíg az egyenlő magasságu pontok csoportja (1, 1, 1, . . . 1, vagy 3, 3, . . . 3): a P_1 képen, addig az egyenlő távolságuak csoportja (1, 2, 3, 4 . . . n): a térképen tartozik egy egyenesbe esni.

Az egyenlő magasságu pontoknak a térképen való összekötése által (l. 4. rajzunkat), a rétegvonalas térkép is készen van.

A mondottak számbavétele mellett már most áttérhetünk tulajdonképeni tárgyunkra: a sztereokomparatorikus mérés gyakorlatára.

Könnyebbség kedvéért: anyagunkat fejezetekre osztottuk szét, melyekben az egyes munkálatok abban a sorrendben lettek csoportosítva, melyben azok a mérés végrehajtásakor az időben egymást követik.

A_1) *A lemezek normális helyzetének ismertetését és ennek felkérését a sztereokomparátoron*: egy egyszerű példával kezdjük.

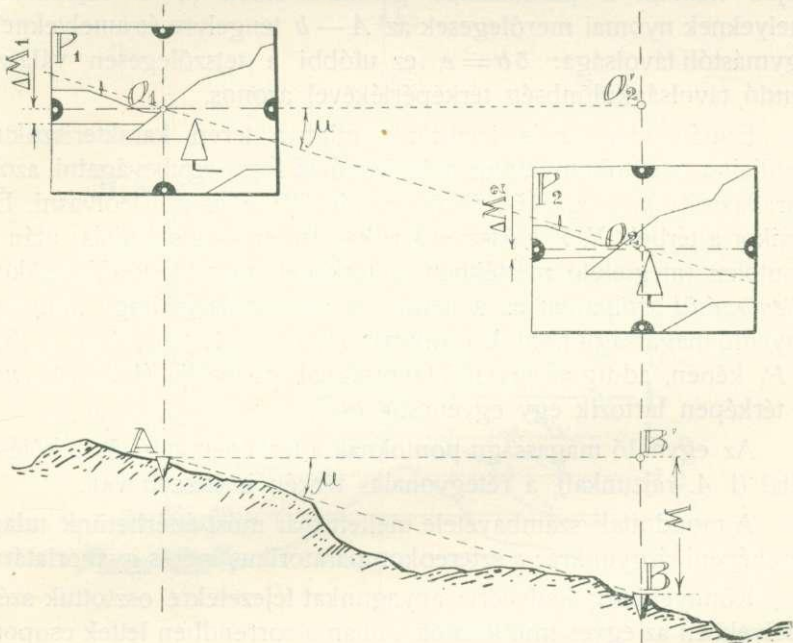
Jelesen 5. rajzunkon: egy felvétel van sematikusan feltüntetve. A felvétel a völgy innenső oldaláról irányult a lefotografált hegyoldalakra. Az A , baloldali álláspont magasabban fekszik, mint a jobboldali, B álláspont. A fotografálókamra O_1, O_2 tengelyei merőlegesek az $A - B$ alapvonalra és egymással párhuzamosak, minélfogva a lemezek (P_1 és P_2) is párhuzamosak az alapvonallal és az exponálás időtartamai alatt egy síkban feküdtek.

A lemezek ezen most említett helyzetének felismerése a

sztereokomparátorban — természetsszerűleg — csak a sztereokomparátor okulárjainak segítségével történhetik.¹⁾

Ez okon sztereokomparátorunk jobb- és baloldali okulárjában fekvő *vándorló-mérőjegyeknek* : m_1 - és m_2 -nek :²⁾

1. a képélességre,

5. rajz. Felvétel ferde alapvonallal.

2. a sztereoszkopikus látásra való beállítása meg kell hogy előzze:

a *bemérendő* lemezeknek (P_1 - és P_2 -nek) a

3. képélességre és

4. a sztereoszkopikus látásra való beállítását.

1. A jobb- és baloldali okulár mérőjegyének a képélességre

¹⁾ Lásd az *Erdészeti Lapok* 1910. évi V. sz. füzetében az I. tábla 3. képét, ahol O_1 - és O_2 -vel vannak az okulárok megjelölve.

²⁾ Lásd az *Erdészeti Lapok* 1910. évi V. sz. füzetének 207. sz. oldalán a sztereokomparátorok szerkezeti rajzán.

való beállítását külön-külön végezzük előbb a bal-, majd a jobb- oldali okulárnál oly módon, hogy a szemlencsét — foglalójának elforgatása által — addig közelítjük, illetve távolítjuk a mérő- jegyek síkjától, míg a mérőjegy képe élesen ki nem válik a látó- mező adta környezetéből.

2. Hogy a mérőjegyek mindkettejének egyesített, azaz sztereo- szkopikus képét is megláthassuk: sztereokomparátorunk szem- lencséinek egymástóli távolságát addig nagyobbítjuk, illetve kiseb- bitjük, míg ezek távolsága szemtávolságunkkal egybe nem vág. Mert ekkor és csak ebben az esetben látjuk a jobb- és baloldali szemlencse-adta látómezőket egy egységes mezővé, ezekben a jobb- és baloldali mérőjegy képét egy egységes, nevezetesen a látótér végtelenjében lebegő jellé, egyesítve magunk előtt feküdni.

3. A lemezeknek a sztereokomparátorba való behelyezések or a következőkre kell ügyelni:

a) Hogyha magukat a *negatív-képeket* (a lemezeket) akarjuk bemérni, akkor azok bevont, *érzékeny oldalukkal alulra, a kontakt diapozitívek bevont oldalukkal felülre* kerüljenek a lemeztartóba.

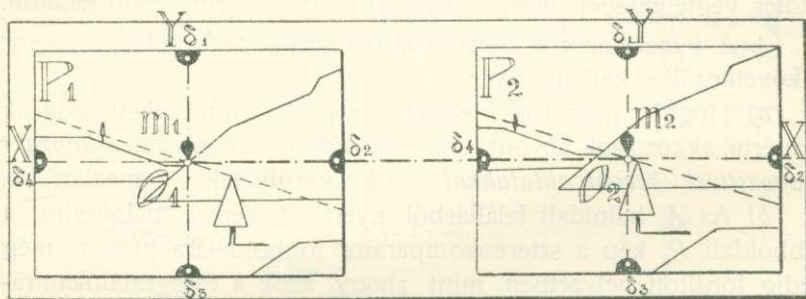
b) Az A , baloldali felállásból nyert P_1 kép a baloldalra, a jobboldali P_2 kép a sztereokomparátor jobboldalára jusson, még pedig fordított helyzetben, mint ahogy azok a fotografálókamrá- ban állottak.

c) Mivel — mint azt a jelen sorok bevezető részében is láttuk — a sztereokomparatorikus mérés teljesen független lehet az alapvonalnak a vízszintessel alkotott μ szögétől (lásd 5. rajzunkat), ha a lemezek O_1X és O_2X vízszintesei egy egyenesbe esnek, ennél fogva — *már a képélességre való beállításkor — a lemezek a sztereokomparátorban akként tájékoztassanak*, hogy azok vízszintes irá- nyai a szemlencsepár $O_1 - O_2$ irányával (lásd 6. rajzunkat) pár- huzamos helyzetbe jussanak.

Kivételt képez a legutóbb mondottakban az az eset, amikor bármely oknál fogva az *alpvonal hossza* $= A - B$ *kisebb*, mint az *alpvonalvégpontok magasságbeli különbsége* $= M$ (lásd 5. rajzunkat). Ekkor előnyösebb az O_1x , O_2x irányok helyett, a lemezeknek 90° -os elfordítása után — az O_1y és O_2y irányokat vágatni egybe — a szemlencsepár $O_1 - O_2$ irányával. Mindazon- által a sztereokomparatorikus mérés zavartalanul végrehajtható,

csupán arra kell ügyelnünk, hogy az x és y összrendezőik egymással szerepet cseréltek.

Van még egy gyakorlatilag bevált módja a lemezek elsődleges tájékozásának, amikor nem 90° , hanem 180° alatt forgatjuk el a lemezeket abból a helyzetből, melyet a fentiekben normálisnak neveztünk. Ebben az esetben ugyanis az eredeti és a térbeli elosztásnak megfelelő sztereoszkopikus kép tükörképét, azaz az *u. n. pszeudosztereoszkopiáját*¹⁾ nyerjük eredményül. Ezt a törvényszerűséget alkalmazni szokás minden egyes adott esetben akkor, amikor bármily kételyünk támadt arra nézve, hogy vajjon két bemérendő pontunk a térben és felállásunktól számítva: egyenlő, vagy különböző távolságra fekszik-e, vagy sem.²⁾

6. rajz. A lemezek és a mérőjegyek képélességre beállítva.

A lemezeknek említett elsődleges tájékozása szabadkézből, másszóval szemmérték szerint is történhetik, mivel egyrészt a képeknek a képélességre való beállítása — tudvalevőleg — csak monokulárisan hajtható végre, tehát a lemezek egymásközötti pontos tájékozására nincs szükségünk, másrészt a bemérendő lemezek pontos tájékozását később: azoknak a sztereoszkopikus látásra való beállításánál ugyanis végre fog kelleni hajtanunk.

¹⁾ Lásd: dr. Pulfrich, „Neue stereoskopische Methoden u. Apparate“ (1903—1909) 22. oldal.

²⁾ A pszeudosztereoszkópia gyakorlatának érdekében a sztereokomparátorok okulárjai ujabban *reverzionális prizmákkal* vannak felszerelve, melyek hivatják (egyszerű behelyezésük által) a mozdulatlan lemezeket *pontosan 180° alatt* a sztereoszkopikus mezőben elforgatni. Szerző.

A sztereokomparátorok akként vannak berendezve, hogy azokon a képességre való beállítás czéljából: a lemezek tájékozott és ebben lezárt helyzetükből ki nem mozdíttatnak, hanem ehelyett a szemlencséket tartalmazó sztereomikroszkópot kell közelítenünk, illetve távolítanunk.

Viszont a sztereoszkopikus látásra való beállításnál, mely a dolog természetéből kifolyólag csak binokulárisan hajtható végre, szükséges, hogy az okulárok mozdulatlanok, de a lemezek elmozdíthatók legyenek. Jelesen:

4. *A lemezeknek zavartalan sztereoszkopikus látásra való beállítása* avval veszi kezdetét, hogy (az okulárok előtt mozdulatlanul fekvő) mérőjegyeknek a végtelenben látszó sztereoszkopikus képét¹⁾ a lemezek ama összetevő elemeivel (vonalaival, vagy pontjaival) vágatjuk egybe először monokulárisan, majd binokulárisan, mely utóbbiak szintén a végtelenben kell hogy feküdjenek. Ilyen végtelenben látszó pontok majd minden fotografiai felvételen találhatóak. De hogy a szóban forgó pontok megkeresését megtakaríthassuk magunknak, vagyis arra az esetre is számítva, amikor ezek teljesen hiányozhatnak is (például interieur-felvételeknél), mestersegesen egészítjük ki lemezeinket végtelenben fekvő vonalakkal, illetve pontokkal. Például az 5. rajzunkon vázolt esetben (P_1 és P_2 egy valamely sztereoszkópba behelyezvén), ezeken a végtelenben látszik feküdni mindama pontok összessége, mely a lemezek vízszintes és függőleges felezőjébe esik.

Már most aszerint, amint a mérőjegyek képeit a lemezek említett vízszintesével, vagy függőlegesével, illetve vagy csak ez utóbbiak végpontjaival, mint a lemezkeret ismert (δ) indexével vágatjuk egybe, kétféle eljárást különböztethetünk meg egymástól. Ezek elseje *Pulfrich-féle*, másodika v. *Hübl-féle eljárás* elnevezés alatt lett ismeretessé. A *Pulfrich-féle* eljárás nem áll másból, mint abból, hogy a lemezeket a sztereokomparátorban, ennek csavarjai segítségével közösen, majd ha szükséges, egyenként is, addig tolfuk saját síkjukban és a kívánt irányban, amíg azok

¹⁾ A mérőjegyek jobboldali képe: a jobboldali, baloldali képe: a baloldali okulár-adta látómező középpontjába esik; e kettő egyesített képe tehát a sztereoszkop hátterének végtelenjében látszik lebegni. Lásd bővebben az *Erdészeti Lapok* 1910. évi V. számú füzetében: a 293. oldalon a 7. számú rajzunkat.

O_1 és O_2 középpontja, mint a lemezvizszintes és függőleges közös metszéspontja, a mérőjegyek baloldali: m_1 , illetve jobboldali: m_2 képével először monokulárisan véve pontosan egybe nem vág (l. 6. rajzunkat). Ezt követőleg: tekintetvén egyszerre az okulár mindkét lencséjén, ha a monokuláris egybevágatást pontosan végeztük, akkor O_1 és O_2 közös, sztereoszkopikus képe m_1 és m_2 egyesített képével egy közös függőleges síkban, még pedig a végtelenben látszik előttünk lebegni.

Ha ezek kettejének egyesített képe ismételt monokuláris egybevágatás után sem adna zavartalan képet, akkor ezt egyedül a P_2 lemez elmozdításával pontosabban szólva: P_2 parallaxis-csavarjának segítségével szüntethetjük meg.

Ez az eljárás elméletileg véve kifogástalannak látszik.

De mert fotografálókamránk keresztzsála, mely a lemezkeretre kifeszítve az exponálás időtartamaiban a lemez előtt fekszik és így annak képe a lemezen az $O_1 X, O_2 X$, illetve az $O_1 Y, O_2 Y$ irányokat adja, a szállítás, a felállítás munkálatai alatt könnyen deformálódik, ennél fogva kívánatosá vált a keresztzsalaktól és így azok középpontjaitól is teljesen eltekinteni és ehelyett a kevésbé deformálódható lemezkeret ama pontjaihoz fordulni, melyek a lemezfelezőkkel, illetve O_1 és O_2 középpontokkal közös sajtáságuk.

Ezek a pontok a keretnek δ -val jelzett pontjai (lásd 6. rajzunkat), melyek, mint az OX és OY keresztzsalak kiindulópontjai, szintén a végtelenben kell hogy feküdjenek.

Eszerint — a nagyobb pontosságot ígérő — v. *Hübl*-féle eljárás abban különbözik az előbbtől, hogy a lemez-középpontok helyett a lemez-indexeket vágatja egybe a mérőjegyek képeivel: először monokulárisan és ezután binokulárisan.

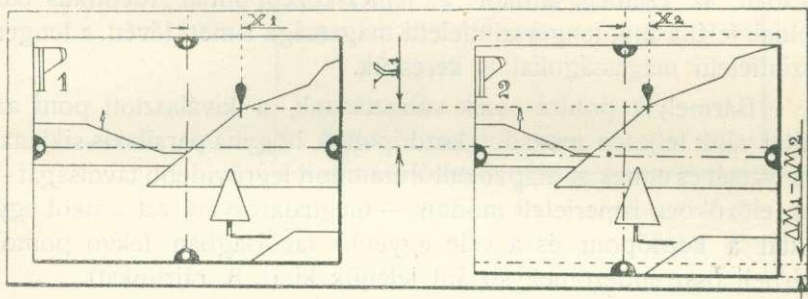
Ily módon elérhetjük azt, hogy a mérőjegyek (m_1, m_2) és a lemezek végtelenben fekvő $\delta_1, \delta_2; \delta_3, \delta_4$ pontjai zavartalan sztereoszkopikus képet adnak, anélkül azonban, hogy a felvételek a maguk teljességében szintén zavartalan sztereoszkopikus képet adnának. Különösen áll ez a szabály abban az esetben, amikor az alapvonal végpontjai között el nem hanyagolható magasságbeli különbség van.

Például az 5., illetve a 6. rajzunkon vázolt esetben.

Mert igaz ugyan, hogy a képélességre beállított P_1 és P_2

lemezünk monokuláris megfigyelése akként hat reánk, mintha (a baloldali szemlencsén nézve) az alapvonal bal-, illetve (a jobboldali szemlencsén nézve, mintha) az alapvonal jobboldali végpontjáról néznénk a bemérendő terepre; de mert az alapvonal-végpontok magasságbeli különbségéből eredőleg: a baloldali (P_1) kép pontjai közelebb fekszenek az $O_1—O_2$ irányhoz, mint a jobboldali (P_2) kép pontjai, azaz összegezve: a megfelelő pontok *nem* egyenlő magasságban fekszenek, ennél fogva a lemezek ezen helyzetükben és binokulárisan nézve nem adhatnak zavartalan plasztikát.¹⁾

Következésképpen, hogy a képélességre való beállítás után a sztereoszkopikus látásra való beállítást elérhessük, nincs más teendők, mint a jobb- és a baloldali kép pontjainak magasságbeli különbségét $= \Delta M_1 - \Delta M_2$ -öt (lásd 7. rajzunkat) P_2 -nek meg-

7. rajz. A lemezek képélességre és sztereoszkopikus látásra beállítva.

felelő irányu és mértékű eltolásával eltüntetni. Már most a sztereoszkopikusan is áttekinthető terep karakterisztikus pontjait a mérőjegyeknek — mintegy a léczhordót helyettesítő — sztereoszkopikus képével sorra, akadálytalanul bemérhetjük.

A sztereokomparátorok ugyanis akként vannak berendezve, hogy a kérdéses pontok képösszrendezőinek: x_1 , y_1 -nek és ξ -nek bemérésekor: az okulárok mozdulatlanok maradnak, de a lemezek

¹⁾ Két fotografiai felvétel csak abban az esetben egyesíthető a sztereoszkopikus felvételek módjára, ha azok egymással *teljesen* megegyezők, egyedül a vízszintes irányban észlelünk különbséget. Lásd az *Erdészeti Lapok* 1910. évi V. számú füzetében a 193. oldalon 1. számú rajzunkat, ahol az egyes pontok *Y*-ja állandó és csak *X*-je változó. Szerző.

együttesen, vagy P_2 egymagában a kivánt mértékben elmozditható. Ezen elmozdítások elérése céljából a sztereokomparátor szánkókkal és mozgó-csavarokkal van ellátva, melyekről az *Erdészeti Lapok* 1910. évi V. számú füzetében bővebben szólottunk volt, minél fogva e helyen csak az ott mondottakra utalunk.

B_2) Az ordináták (y_1), az abszcisszák (x_1) és a parallaxisok (ξ) bemérésekor természetesen: mindenekelőtt egy kezdőpontot kell választanunk.

Kezdőpontul a terepnek bármelyik élesen kiváló pontja választható. Így például a 7. rajzunkon a jobboldalon látszó hegygerincnek ama töréspontját választottuk kezdőpontul, melylyel a rajzon a mérőjegyek egybevégyva látszanak. Vagy például kezdőpontul választható a lemez középpontja is; különösen ajánlatos ez utóbbi abban az esetben, amikor a lemez-középponttal identikus baloldali felállásunk tengerszintfeletti magassága ismert lévén, a tengerszintfeletti magasságokat is keressük.

Bármelyik pontra essék választásunk, a kiválasztott pont azáltal válik teljesen megadott kezdőponttá, hogyha parallaxis-síkjának helyzetét és ennek az alapvonaltól számított legrövidebb távolságát — az előzőekben ismertetett módon — meghatározván, ezt a síkot egyuttal a kezdőpont és a vele egyenlő távolságban fekvő pontok térbeli összrendezőinek síkjául jeleljük ki (l. 8. rajzunkat).

A kezdőpont parallaxis-síkját azáltal különböztetjük meg a többi parallaxis-síktól, hogy a parallaxis-csavar mérődobján az indexvonalat az ehhez a síkhoz tartozó parallaxis-érték helyéről a nullás vonalra toljuk el.

Mert ezáltal elértük azt, hogy a kezdőpontnál az alapvonalhoz közelebb fekvő pontok parallaxisának értéke negatív előjelű, a távolabb fekvőké pozitív előjelű lesz.

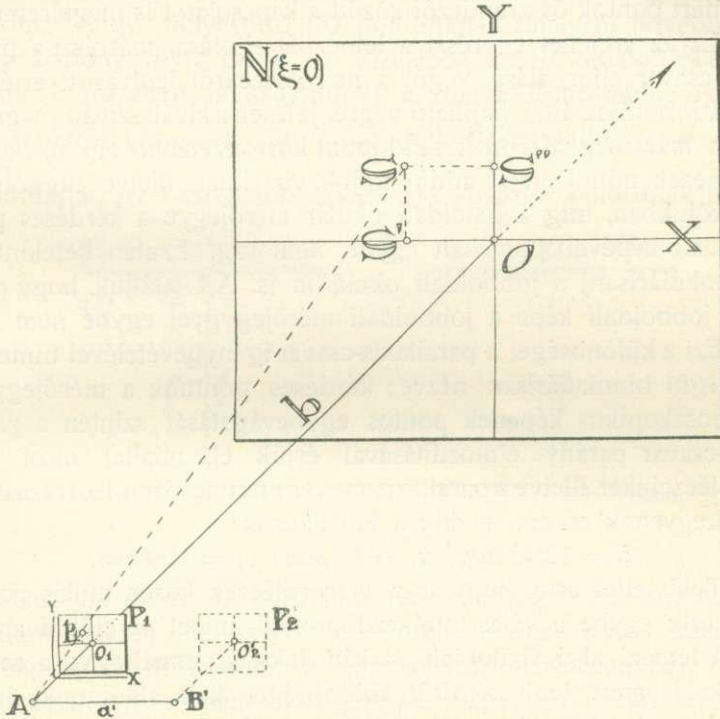
A kezdőpont helyzete — egyelőre a sztereokomparátoron — pedig azáltal válik adottá, hogyha annak x_1 és y_1 képösszrendezőit (lásd 7. és 8. rajzunkat) a baloldali P_1 lemezhez tartozó mérőléczekről 0,1 mm-nyi pontossággal leolvassuk.¹⁾

E célból a lemezek mindkettejét addig toljuk vízszintes,

¹⁾ Ezeket a mérőléczeket lásd: az *Erdészeti Lapok*, 1910. évi V. számú füzetének 207. oldalán, 6. rajzunkon.

illetve függőleges szánkójukban, míg a baloldali okulárban a mérőjegy képe a kiválasztott pont baloldali képével pontosan egybe nem vág. És mivel P_1 lemezünk helyét (a többi pontok bemérése alatt) egyedül szánkójában többé meg nem változtatja, ennél fogva a kezdőpont összrendezőit csak egyetlen egyszer szükséges meghatározni. De a mérés pontossága érdekében ezt a

8. rajz. Térbeli tengelykereszt.

mérést ismételtten végezzük el és a nyert adatoknak a mértani középarányosát vegyük előjegyzésbe.

Legyen például kiválasztott kezdőpontunknak — a mérőléczelekről — leolvasott, azaz a mérőléczekre, mint tengelykeresztre vonatkoztatott összrendezői a következők:

$$\begin{aligned} x_2 - x_1 &\equiv \xi \text{ parallax} &= 0.00 \text{ mm} \\ x_1 \text{ abszcissza} &= 72.3 \text{ "} \\ y_1 \text{ ordináta} &= 107.4 \text{ "} \end{aligned}$$

A többi pontok képösszrendezőinek mérését evvel hasonló módon végezzük.

Ezért e helyen csupán csak arra az átmenetre terjeszkedünk ki bővebben, amelylyel az összrendezőmérést a kezdőpontról egy vele szomszédos pontra, vagyis általánosságban, melylyel egyik bemért pontról egymásik: még bemérendő pontra visszük át oly módon, hogy a bemért pontok összrendezői között a kapcsolatot is megteremtjük.

Ez az átmenet egyrészt a lemezpár eltolása, másrészt a parallaxis-csavar elforgatása, végül a mérőléczeokról leolvasott értékeknek átformálása által hajtható végre. Jelesen: kiválasztván magunknak a már meghatározott kezdőpont környezetében egy új pontot, a lemezek mindkettejét addig toljuk vízszintes, illetve függőleges szánkójukban, míg a baloldali okulár mérőjegye a kérdéses pont baloldali képével pontosan egybe nem vág. Ezután betekintünk (monokulárisan) a jobboldali okuláron is. Azt találjuk, hogy pontunk jobboldali képe a jobboldali mérőjeggyel egybe nem vág.

Ezt a különbséget a parallaxis-csavar igénybevételével tüntetjük el. Végül binokulárisan nézve: kérdéses pontunk a mérőjegypár sztereoszkopikus képének pontos egybevágatását szintén a parallaxis-csavar parány elmozdításával érjük el, miáltal most már mérőléczeinket, illetve a parallaxis-csavar mérődobját is leolvashatjuk.

Legyenek eredményeink a következők:

$$\xi_1 = 12.12 \text{ mm}; x_1 = 3.7 \text{ mm}; y_1 = 71.9 \text{ mm}.$$

Tekintettel arra, hogy az x , y mérőléczek közös nullás pontja nem esik egybe a választott kezdőponttal, mivel az előbbi a baloldali lemez, alsó, baloldali sarkán fekszik, ennél fogva a mérőléczeokról nyert leolvasásaink különbségét kell alkotnunk, hogy ezáltal a kezdőponton átfektetett térbeli, derékszögű tengelykeresztre vonatkoztatott összrendezőket is ismerjük.

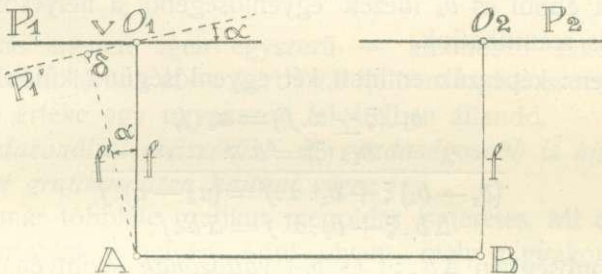
Ez okon ujonnan választott és bemért pontunk összrendezőinek végleges értéke, melyet a térbeli összrendezők kiszámításánál is számbavehetünk, a következők:

$$\xi = 12.12 \text{ mm}, x_1 = 72.3 - 3.7 = 68.6 \text{ mm}, y_1 = 35.5 \text{ mm}.^1)$$

1) Ezen, most véghezvitt számításoknak a gyakorlatból való kiküszöbölése végett: v. Hübl ezredes kezdeményezésére, gyakorlatba vettek olyan sztereokomparátorokat, melyeken a mérőléczek kettős, beállítható noniuszokkal ellátva, a kezdőpont kiválasztása után annak nemcsak ξ parallaxisa, de sőt x_1 és y_1 összrendezője is nullra változtatható. Ez az eljárás azonban a pontosság szempontjából véve — valószínűleg — sok kívánni valót fog maga után hagyni.

A képösszrendezők bemérése: az elvégzett mérés eredményeinek összehasonlító-ellenőrzésével fejeződik be, amikor is a pontokat egyenlő távolság, egyenlő magasság, vagy egyenlő szélesség szerint csoportosítván, az ellenőrzés akként történik, amint arra az ezen sorok bevezető részében reámutattunk.¹⁾

Ugyanekkor *ellenőrizhetjük felvételünk pontosságát is* oly módon, hogy helyesbitő (S) pontunknak (melyről bővebben az ezen közlöny 1910. évi V. sz. füzetében a 216. oldalon és a jelen sorok I. részében is szólottunk) a theodolit-mérésből nyert b_s távolságát a komparátorról nyert: $b_k = \frac{a \cdot f}{\xi}$ távolságával összehasonlítjuk. Az összehasonlításakor b_s -t abszolút pontosnak tételez-

9. rajz. $f \cdot \alpha = v$.

vén fel, ha b_s és b_k között el nem hanyagolható különbséget találunk, akkor ez annak a tanubizonyossága, hogy lemezeink az exponálás időtartamaiban nem állottak párhuzamosan, hanem egymással egy, el nem hanyagolható nagyságú α iránykülönbséget képeztek (lásd 9. rajzunkat), — illetve az alapvonal felmérése sem volt kívánt pontossága.

A $v = f \cdot \alpha$ -nyi hiba közvetlenül a parallaxisok mérőszámaiban okoz különbségeket, miután — a 9. rajzunkon feltüntetett esetben

¹⁾ Az említettekén kívül van még egy módja a mérések ellenőrzésének, mely a távolságbeli különbségek $v \cdot b = e$ (lásd: 4. rajzunkat) közvetlen mérésén alapszik, mely részlet- (detail, krocki) méréseknél, jelesen interieur felvételek bemérésénél aknázható ki előnyösen. Jelen sorainkban terepfelmérésekről lévén szó, itt tehát — teljesség kedvéért — v. Hübl-nek: „Beiträge zur Stereophotogrammetrie“ (1905. Wien); „Das stereophotogrammetrische Vermessen von Architekturen“ (1907. Wien) című munkáira csak reámutattunk.

is -- P_1 lemezünkön a mérőjegy baloldali képét: O_1 helyett az evvel egybe nem vágó lemez függőleges $= \delta$ helyére állítottuk be akkor, amikor a lemezeket tájékoztuk.

Ebben az értelemben vett hibát a parallaxisok mérőszámából már a kezdőpont beállításakor, *eleve* kiküszöbölhetjük azáltal, hogy a parallaxis-csavar noniuszának nullás vonalát a mérődob nullás vonaláról $\alpha \cdot f$ -nyi távolságra toljuk el, még pedig ha f és f' konvergens, akkor negatív, — ha divergens, akkor pozitív irányban. S pontunk abszolút pontos értéke tehát, ha az alapvonal hosszát is helyesbítve gondoljuk, a következő módon fejezhető ki, hogy:

$$b_s = \frac{a_h \cdot f}{\xi \pm \alpha \cdot f}$$

Már most ebből és b_k idézett egyenlőségéből a helyesbítés mértékét ki is számíthatjuk.

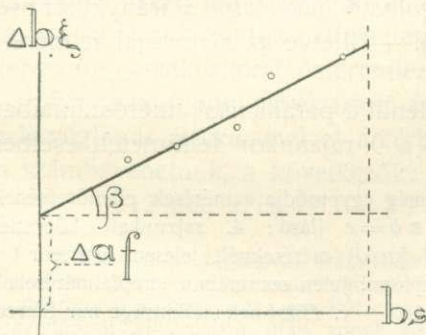
Jelesen: képezzük említett két egyenlőségünk különbségét:

$$\begin{aligned} b_s \cdot (\xi \pm \alpha \cdot f) &= a_h \cdot f, \\ b_k \cdot (\xi) &= a \cdot f \\ \hline (b_s - b_k) \xi + b_s \cdot \alpha \cdot f &= (a_h - a) \cdot f, \\ \Delta b \cdot \xi + b_s \cdot \alpha \cdot f &= \Delta a \cdot f; \end{aligned}$$

ezen különbségben $\Delta b \cdot \xi$ t és b_s -t *változónak* tekintvén, legutóbbi lineáris egyenlőségünk törvényszerűségét egy egyenes vonallal ábrázolhatjuk, ha az abszcissza-tengelyre b_s és az ordináta-tengelyre $\Delta b \cdot \xi$ -nek (a tetszőlegesen választott ξ szerint vett) értékeit hordjuk fel. (Lásd: 10. rajzunkat.)

A kiegyenlítő-egyenesnek az abszcissza-tengelyvel bezárt

szöge: β , annyi mint: $\alpha \cdot f$ és $b_s = 0$ esetében az ordináta értéke $= \Delta a \cdot f$, ahol f értéke ismert lévén, $\Delta a = a_h - a$ értéke az ordináta-tengelyről közvetve lemérhető. Ezáltal (lásd: 10 rajzunkon)

10. rajz. $\operatorname{tg} \beta = \alpha \cdot f$.

$$\begin{aligned} \operatorname{tg} \beta &= \frac{\Delta b \cdot \xi - \Delta a \cdot f}{b_s} = \\ &= \alpha \cdot f = \frac{(b_s - b_k) \xi - (a_h - a) f}{b_s} \end{aligned}$$

egyenlőségünkéből α értéke számítás útján is kellő pontossággal kiszámítható.¹⁾ Már most:

C₂) A komparátorról leolvasott képösszrendezők (x_1, y_1, ξ) helyesbített értékei elegendők ahhoz, hogy *bemért pontjainkat térképezni*, azaz: bármelyik *pont helyét: irány, távolság és magasság szerint* nemcsak a térképen, de a térben is *kijelölni tudjuk*.

A térbeli összrendezők (x, y, b): *számítás útján, grafikus és automatikus uton* is beszámaztathatók, illetve kijelölhetők a térképen.

Számítás útján való leszámaztatásuk: a következő, már ismert egyenlőségek alkalmazásán alapszik, hogy:

$$b = \frac{a \cdot f}{\xi} = \frac{1}{\xi} \cdot (a \cdot f); \quad X = x_1 \cdot \left(\frac{b}{f}\right) \quad \text{és} \quad Y = y_1 \cdot \left(\frac{b}{f}\right)$$

A számítás menete igen egyszerű — különösen akkor, ha a logaritmusra térünk át — mert a zárójelben foglalt szorzat, illetve hányados értéke egy ugyanazon felvételben állandó.

Mindazonáltal célszerűbb és gazdaságosabb is kijelölt műveleteinket grafikus uton hajtani végre.

Ma már többféle grafikus megoldás ismeretes. Mi csak két-félét ismertetünk e helyen, mint olyant, mely a gyakorlatban is bevált.

1. *Fuchs, pozsonyi tanár megoldása*: két, tetszőlegesen választott pont távolságának és parallaxisának összehasonlításából ered.

Hogy, mivel a fentiek értelmében:

$$\left. \begin{aligned} b_1 \cdot \xi_1 &= a \cdot f \\ b_2 \cdot \xi_2 &= a \cdot f \end{aligned} \right\} = \text{állandó,}$$

ennélfogva

$$b_1 \xi_1 = b_2 \xi_2 = b_3 \xi_3,$$

aránylat alakjában írva: $b_1 : b_2 = \xi_2 : \xi_1$,

mely aránylat a grafikus megoldásra már alkalmas. (Lásd: 11. rajzunkat.)

Például: Válaszszunk kiindulásul egy kerekszámú parallaxist; azaz legyen $\xi_1 = 10 \text{ mm}$, melyet egy tetszőlegesen választott R

¹⁾ Ha például $f = 240 \text{ mm}$, $\alpha = 1'$, akkor $\nu = 0.07 \text{ mm}$. — *Fuchs* Károly, pozsonyi tanárnak most ismertett eljárását lásd: „Beiträge zur Stereophotogrammetrie“ (Wien, 1905.) czim alatt; megjelent a „Mitteilungen des k. u. k. Militärgeographischen Institutes“ XXIV. sz. kötetében.

vonalzóelforgatását, illetve levételét szolgálják. („Rundschau für Stereophotogrammetrie“, Wien, 1910 1. füzet). V_2 = vonalzó, mely a táblán fel-letozható, illetve tetszőleges helyén megrögzíthető. Hivatva van: f és az evvel párhuzamos BT irányokat megadni. H = háromszög, mely az f irányára merőleges parallaxis-síkok irányát jelöli ki. Ezen számolótáblának a gyakorlatban bevált méretei 520/720 mm. A még megszerkeszthető legnagyobb b távolságok nagyságát I. táblázatunk tünteti fel:

I. táblázat.

Ha a térkép mérczéje:		1 : 25.000	1 : 10.000	1 : 1000	1 : 500	1 : 200
akkor 1 mm a térképen =	méter	25	10	1	0.5	0.2
ennélfogva a legnagyobb még megszerkeszthető b távolság:		17.500	7.000	700	350	140
	yard	19.100	7.650	765	280	150

A szerkesztés pontosságát¹⁾ nagyban növeli az, hogy $b = \frac{x \cdot f}{\xi}$

egyenlőségünk értéke nem változik meg, ha hányadosának számlálójával és nevezőjével ugyanazt a számtani műveletet végzem. Ez okon és a tiszta metszések elérése céljából a szerkesztéskor nem a fenti, hanem a következő alakú egyenlőségéből indulunk ki, hogy

$$b = \frac{(n \cdot a) f \cdot m}{(n \xi) m}$$

ahol n és m pozilívszámoknak gyakorlatilag bevált értékei a következők:

$$\frac{10 \cdot a}{b} = \frac{10 \cdot 0.5 \cdot \xi}{0.5 \cdot f} = \frac{10 \cdot \xi}{f} = \frac{10 \cdot 2 \cdot \xi}{2 \cdot f} = \dots = \frac{10 \cdot 5 \cdot \xi}{5 \cdot f}$$

Hasonlóképen az $X = x_1 \cdot \frac{b}{f}$ és $Y = y_1 \cdot \frac{b}{f}$

egyenlőségeknek a szerkesztés szempontjából vett alkalmasabb alakjai:

$$X = b \cdot \frac{5 \cdot x_1}{5 \cdot f} \text{ és } Y = b \cdot \frac{5 \cdot y_1}{5 \cdot f}$$

¹⁾ Lásd: „Zeitschrift für Instrumentenkunde“ 1903. évi XXIII. számu kötetét (328. oldal) és 1908. évi XXVII. számu kötetét (321. oldalon).

A szerkesztés gyorsaságát jellemzi az, hogy egyetlen egy pontnak: irányát, helyét és magasságát a sztereokomparátorról nyert képsorozatból — ideszámítva a szükséges megirányzások és leolvasások értékét is — 1·5—2 percz alatt megtudtuk szerkeszteni.

Ily módon lettek mindama pontjaink megszerkesztve, melyek I. táblánkon nullkörökkel, illetve, melyeknek geometriai helyei a rétegvonalakkal lettek megjelelve.

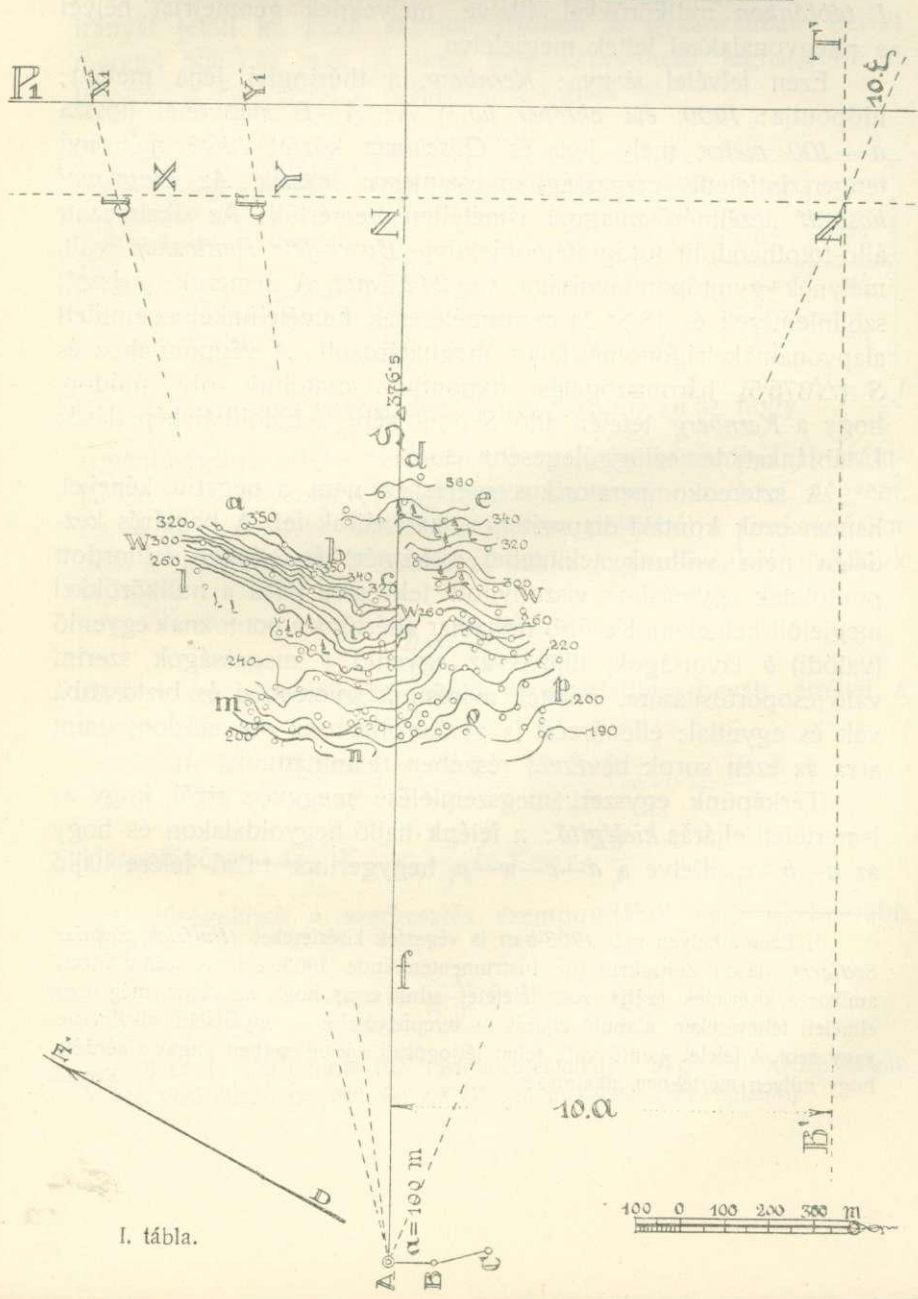
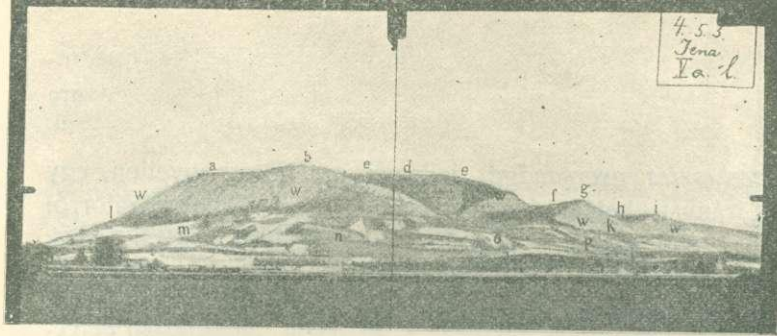
Ezen felvétel tárgya: *Kernberg*, a thüringiai Jéna mellett; időpontja: 1909. évi október hó.¹⁾ Az $A-B$ alapvonal hossza $a = 100$ méter, mely Jéna és *Göschwitz* között 148·5 méternyi tengerszintfeletti magasságban szintesen fekszik. Az alapvonal hosszát aczélmérőszalaggal ismételtén bemértük. Az alkalmazott álló-fototheodolit fotografálóobjektívje *Busch-féle Pantoskóp* volt, melynek gyújtóponttávolsága $f = 244·7$ mm. A lemezek: csiszolt szolinlemezek és 18×24 centiméteresek. Felvételünket az említett alapvonalnak trigonometrialag meghatározott: A végpontjához és S ($\Delta 376·5$) háromszögelési fixponthoz csatoltuk oly módon, hogy a *Kernberg* tetején álló S pont képe a baloldali kép (lásd: I. táblánkat) lemezfüggőlegesébe essék.

A sztereokomparatorikus méréshez nem a negatív képeket, hanem ezek kontakt-diapozitívjeit használtuk fel. A bemérés kezdetén nem voltunk tekintettel a bemért és egyben felhordott pontoknak egymáshoz viszonyított fekvésére (lásd a nullkörökkel megjelölt helyeket). Később mihamar áttértünk a pontoknak egyenlő (valódi) b távolságok, illetve az egyenlő y magasságok szerint való csoportosítására, miáltal mérésünk gyorsabbá és biztosabbá vált és egyttal: ellenőrzést is gyakorolhattunk oly módon, amint arra az ezen sorok bevezető részében reámutattunk.

Térképünk egyszeri megszemlélése meggyőz arról, hogy az ismertett eljárás *kielégítő*: a felénk hajló hegyoldalakon és hogy az $a-b-c$, illetve a $d-e-w-p$ hegygerincz tulsó felére hajló

¹⁾ Ezen a helyen már 1903-ban is végeztek kísérleteket (*Pulfrick, Schulze, Seeliger*), (lásd: Zeitschrift für Instrumentenkunde 1903. évi 11. számú füzet), amikor a kísérletek célja volt feleletet adni arra, hogy az akkor még csak elméleti feltevéseken alapuló eljárás — terepfelvételre — egyáltalán alkalmas-e, vagy sem. A felelet igenlő volt, tehát létjogosult a jelen esetben annak a kérdése, hogy milyen mértékben alkalmas?
Szerző.

453.
Jena.
V. l.

I. tábla.

hegyoldalak *teljesen hiányzanak*. Ezek a hiányok nem lehetnek elvi jelentőségűek, csak annyit bizonyítanak, hogy a felvétel volt befejezetlen, mivel ezek egy, délkeleti irányban fekvő, új felállással (lásd: *C—t* I. táblánkon), ahonnan az említett hegyoldalakra betekintést nyerünk, teljesen megsemmisíthetők.

Az el nem kerülhető hibaforrások elhanyagolható kicsiny voltát a *Zeiss-művek* sokszorosító-fotografiai laboratoriuma bizonyította be. Nevezetesen az 1:10.000-es mérczében szerkesztett térképet: 1:23.000-re kellett lekisebbiteni, mivel az ezzel összehasonlítandó és a kérdéses *Kernberget* tartalmazó térképszelvények csak ez utóbbi említett mértékben állottak rendelkezésünkre.

A kisebbités fotografiai uton lett végrehajtva; amikor a pontosság érdekében: a kisebbitendő térkép sarkpontjai keresztekkel lettek pontosan megjelölve; az összehasonlítás megkönnyítése és pontossága céljából: a kisebbitő-objektív-rendszer elé reverzionális prizmát iktattak közbe, miáltal lehetőségessé vált: a kisebbités lemezét annak érzékeny oldalával *közvetlenül* fektetni a térképszelvényekre.

A térképszelvény és a kisebbitett térkép lemezének identikus vonalai teljesen egybevágtak, kivéve a felállástól elhajló és az *a—b—c*, illetve a *d—e—w—p* pontok környezetében fekvő vonalakat.

Következésképen: a fentiekben ismertetett felvételnek, illetve mérésnek a gyakorlatba való átültetése előtt ma már számbavehető akadályok nem állanak. Másrészt bebizonyosodott az is, hogy az eljárás, mint ilyen, lehetőleg egyszerű módon és kívánt pontossággal végrehajtható; egyúttal meg van az az előnye is a többi, ismert geodéziai eljárásokkal szemben, hogy a mérési munkálatok gyorsasága és pontossága — kivéve a felvételt — teljesen független az időjárás viszonyosságaitól.

Végül pár szóval megemlékezünk *a sztereokomparatorikus mérés automatikus válfajairól is*.

Az ide sorolható törekvések célja: a sztereokomparatorikus mérés menetét meggyorsítani azért, hogy a képösszrendező (x_1, y_1, ξ) leolvasását, azoknak térbeli összrendezőkké (X_1, Y_1, b) való átszámítását, végül a térképhosszaknak a felhordását automatikus uton óhajtja végrehajtani.

Ma már két ilyen eljárás lett ismertté:

I. A *Thompson F. V.—Conrady-féle* (angol), u. n. *sztereoplotter* lényegében véve: egy rekonstruált Pulfrich-féle sztereokomparátorból és egy, evvel a sztereokomparátorral szilárd összeköttetésben fekvő, rajzolótablóból van összeállítva.¹⁾

Melylyel kitűzött célját általa véli megvalósítani: 1. hogy a *parallaxis-csavar mérődobjáról*: ξ helyett közvetlenül a valódi (b) távolságot olvassa le. Nevezetesen, ha a $b = \frac{(a \cdot f)}{\xi} = \frac{1}{\xi} (a \cdot f)$ egyenlőségben a zárjelben foglaltakat — *Thompson* szerint — állandónak tételezzük fel, akkor lehetségessé válik a *parallaxis-csavar mérődobját* a

$$b = \frac{1}{\xi} (a \cdot f),$$

ahol $a = 100, 200$, vagy 300 méter és $f =$ műszerállandó; azaz a $b = \frac{1}{\xi} X$ állandó egyenlőség alapján olyan beosztással ellátni, melyről közvetlenül a valódi távolságot olvashatjuk le. 2. Másrészt az x_1, y_1 képösszrendezőik leolvasását, ezeknek jelzett átszámítását *Thompson* általa véli teljesen fölöslegessé tenni, hogy a lemezeknek a sztereokomparátorban végzett elmozdulásait: végtelen csavarokkal és karokkal a rajztábla sikkja fölé viszi át, ahol a karok mérczéjének beállítása után, a rajzolóúti egyszerű leszurása a pont kérdéses helyét is fixirozná — a térképen.

Igaz, hogy a most említett eljárás mintegy háromszor akkora gyorsasággal dolgozik, mint a Pulfrich-féle grafikus eljárás, azaz az előbbi 100—150 pontot képes egy óra alatt felhordani, de a kísérletek azt bizonyították,²⁾ hogy a sztereokomparatorikus mérés ilyenmü meggyorsítása — a pontosság csökkentésével jár koröltve.

II. A *v. Orel-féle autosztereográf-nak*³⁾ alapelvét viszont a valódi (b) távolságoknak automatikus kiszámítása képezi. Itt tehát az $a \cdot f$ szorzat változó is lehet, minélfogva a *v. Orel-féle* automa-

¹⁾ „*Geographical Journ.*“ 31. kötet, 534. oldal, 1908.

²⁾ „*Zeitschrift für Instrumentenkunde*“ 1908 december.

³⁾ „*International. Archiv für Photogrammetrie*“ 1. kötet, 135. oldal, 1908. év.

tikus eljárás előnyösebb, mint az előbb említett, miután nincsen eleve kikötött hosszúságu alapvonalhoz, illetve fix gyújtópont-távolság használatára utalva.

Az autosztereográf továbbá ugyancsak automatikusan oldja meg az $X = x_1 \frac{b}{f}$, $Y = y_1 \cdot \frac{b}{f}$ térbeli összrendezők kiszámítását és illetve a térképhosszaknak a felhordását is. Sajnos, erről az eljárásról — ma még — többet nem tudunk mondani, mivel jelenleg még rekonstrukció és kísérletezés alatt áll.

A német tájvédelmi mozgalom mai állása.

Ép két évvel ezelőtt, 1909 áprilisában jelent meg Németországban kétszáznál több aláírással az a felhívás, mely a német népet arra figyelmeztette, hogy a vadon természet mindinkább szűkebb térre szorul, az erdők csöndesebbek s egyhangubbak lesznek, a folyók mentén mind több-több kémény emelkedik s még a *havasokat* is mindinkább ellepik s kifogatják mivoltukból az emberek. A nyilvános felhívás minden természetbarátot arra szólított fel, hogy álljanak szövetségbe az atyáiktól örökölt szülőföld védelmére s terjedelmes természeti parkok létesítésére, melyekben a feltartóztathatatlan ipari fejlődéssel szemben a hegyi természet végső menedéket találjon. Kicsinyben azt akarták a németek utánózni, amit az amerikaiak már rég megkíséreltek nagyban a yellowstone-i területen, s utánuk a svájcziai és svédek is.

A felszólításnak váratlan eredménye lett: október 20-án Stuttgart székhelylyel megalakult a természetvédelmi park-egyesület, amelyhez számos német és osztrák természetbuvár is csatlakozott, valamint több tekintélyes egyesület. Ausztriai is, mint mondtuk, mert a program célja az volt éppen, hogy Németországban és a német Ausztriában három nagy természetvédelmi területet létesítsen, tekintettel arra, hogy politikai válaszfalak ily kérdésben nem játszhatnak szerepet, s egyik terület a havasokat, a másik Közép-Németországot, a harmadik az északnémet alföldet foglalja magában. Természetesen akkora arányokra, mint a szász királyság három-